

רחב ד' טפחים כשרה ובלבד שלא יישן תחתיו, ובסוכה (כ:) איתא הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו, אף דדיננים אלו שייכים גם באכילה וטיול, מ"מ החכמים ז"ל דיברו רק בשינה. ומשמע מזה דיש יתרון בשינה בסוכה על שאר עניני דירה המחויבים בסוכה, והיינו משום דבשעת שינה אין באדם דעת, והרא"ש (פ"ח דגיטין ד) כתב דישן גרוע מחרש ושוטה, ולא מצינו שום מצוה בתרי"ג מצוות בפרט בשעת שינה. ועי' בתוספתא פאה דאיתא רבותא גבי מצוות שכחה שהיא בלא דעת, ומכל מקום שם אינו חידוש כל כך, כיון דעב"פ האדם הוא בר דעת ובר חיוב במצוות, משא"כ ישן, חשיב כאין בו דעת כלל כמו שכתב הרא"ש הנ"ל. וכאן מצוה זו של שינה בסוכה, המצוה היא רק בישן שאינו בר דעת כלל, ודבר זה הוא חידוש גדול, ומרמז בזה שגם הנפש הבהמית של האדם מתעלה בסוכה, כי גוף האדם בלעדי הדעת נמשל כבהמה נדמה, וכמו שהאריך בזה בספר החינוך מצוה תל... (מתוך ארץ צבי – סוכות תרפח).

דף כא

זרבנן אהל אהל ריבה'. הוצרכו לזאת [ולא אמרו בפשטות שלא קבלו גזרה שוה זו מרבתיהם], כי גזרה שוה זו נתקבלה לדברי הכל לענין טומאת אהלים (כבשבת כו:). שכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן (הר צבי).

זמביאין נשים עוברות ויולדות שם'. משמע מפשט הדברים שבזמן העיבור אין חוששים לטומאת העובר מקבר התהום, רק מן הלידה ואילך. וטעם הדבר שאין העובר נטמא משום שטהרה בלועה היא, כמו שאמרו (בחולין עא) בטבעת בלועה (עפ"י ערוך לנר. וע' גם במאירי. וכן נקט המגן-אברהם (שמג), שעובר במעי אמו באהל המת – לא נטמא. ע"ש).

ואולם בספר אבני מלואים (פב,א) נקט שעובר חי במעי אמו מקבל טומאה כיון שדרך גידולו הוא ואינו כדבר זר הבלוע בגוף אחר. ולדבריו צריך לדחוק ולפרש 'מביאין נשים עוברות' – בתחילת עיבורן.

זעל גביהן דלתות'. דלתות דוקא, אבל נסרים בעלמא לא היו חוצצים בפני הטומאה שהואיל ומיחידים אותם לשיבת התינוקות – טמאים מדרס, וכל המטמא מדרס נטמא מן המת ואינו חוצץ מפני הטומאה, אבל דלתות אינן מטמאות מדרס ולא שום טומאה ואין חוששים שמה נטמאו (עפ"י ריטב"א. וכן כיוונו לזה במשנה ראשונה ובהר צבי).

זוהא שוורים דאהל שאינו עשוי בידי אדם הוא וקתני רבי יהודה אומר לא היו מביאין דלתות אלא שוורים' – אבל מדרבנן אדרבנן לא מקשה, מדוע הוצרכו לדלתות והלא לדבריהם אהל שאינו עשוי בידי אדם נחשב אהל – כי אפשר שהוצרכו לכך כדי שלא יצאו רגלי התינוקות חוץ לשור ויאהילו על הקרקע, או שלא מן הדין אלא משום שהשיבה על הדלתות בטוחה ונוחה יותר (עפ"י שפת אמת, ע"ש).

'אמר רבי אלעזר: מודה רבי יהודה כמלא אגרוף'. אף על פי שלמד ממשכן שאין 'אהל' אלא העשוי בידי אדם [ומשמע בראשונים שהלימוד ממשכן לרבי יהודה מוסכם על הכל], צריך לומר שגם רבי יהודה סובר לרבות מ'אהל' 'אהל' כמו חכמים, אלא שמעמיד את הריבוי על מלא אגרוף שהוא שיעור חשוב (עפ"י שפת אמת).

והריטב"א כתב שאהל חשוב אין צריך להיות דוגמתו במשכן, אלא נלמד ממצורע שדינו כאהל אפילו אינו עשוי בידי אדם. ורק פחות ממלא אגרוף שאינו חשוב, הוא הנלמד ממשכן. ואולם התוס' נקטו שכמחלוקת באהל המת, כך מחלוקת באהל מצורע, שלרבי יהודה אינו 'אהל' לטמא.

(ע"ב) 'מפני שאין לה קבע...' כמה פירושים נאמרו בזה: רש"י מפרש לפי שהסוכה מיטלטלת על

ידי המטה, ורבי יהודה לטעמו הולך שסוכה דירת קבע בעיניו.

[התוס' דנו לפסול מאותו הטעם סוכה בראש העגלה והספינה. והקשו מדוע לא תיפסל משום כך סוכה על גבי הבהמה. והר"ן כתב לחלק שבאלו קרקעית הסוכה קבועה, ואילו סוכה שעל כרעי המטה, קרקע הסוכה משתנה כשמטלטל המטה ממקום למקום. ויש מי שלמד מכאן אודות סוכה המהלכת על גלגלים ללא תחתית, שדינה תלוי במחלוקת רבי יהודה וחכמים לפרש"י, ולהלכה הואיל וקיימא לן סוכה דירת עראי, יש להכשיר סוכה זו. עפ"י הר צבי. ונקט להכשיר אף כשהיא מהלכת. ואולם דעת הפרי-מגדים (תרכה בא"א סק"ד) שסוכה על גבי העגלה בשעה שהיא מהלכת אין עליה שם דירה ופסולה לישוב בה. ולפי זה הוא הדין לעושה סוכתו על גבי מכונית הנוסעת – כ"כ בשיעורי הגריש"א. אכן בבכורי יעקב השיג על דברי הפרי-מגדים. והסכים עמו בשער הציון שם אות יא.]

הראב"ד מפרש, לפי שהסוכה נסמכת על ידי המטה, וכיון שהוא צריך לכרעי המטה בכל שעה, אם יטלם אין הסוכה מתקיימת, הלכך דומה לסוכה שאינה עומדת ברוח מצויה. בדומה לסברה זו פירש הריטב"א בשם הרמב"ן, שהפך המטה וסיכך על כרעיה ולפי שאין המטה ראויה לעמוד כפויה אלא מיועדת לעמוד כדרכה, אין קבע לסוכה זו.

והתוס' (ועוד) הביאו מהירושלמי שאין לה קבע מפני שאין עשרה טפחים מהמטה עד הסכך. [ולפי זה כתב הרא"ש, נראה שאין כאן מחלוקת בין חכמים לרבי יהודה, כי מאיזה טעם יכשירו חכמים והלא דירה סרוחה היא, אלא רבי יהודה מפרש דברי תנא קמא].

'מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה'. פירש הראב"ד טעם הפסול, גזרה שמא יסכך בדבר המעמיד בעצמו והרי הוא פסול לסכך. ולכן בעושה סוכתו בראש האילן, אעפ"י שהסכך עומד על דבר הפסול לסיכוך – לא גזרו, דמלתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן.

וכיוצא בזה כתבו הר"ן והריטב"א, שלכך נהגו לסכך על גבי הכתלים ולא גזרו בזה משום מעמיד בדבר שאינו ראוי לסכך, משום שאין מצוי לסכך במינים אלו שעושים מהם כתלים, והכל יודעים שבית דירה זו ולא 'סוכה'. והוסיפו שיש נוהגים לעשות בכתלים דפנות של קנים משום הכר, שלא יהא נראה כסמוך על הכתלים לגמרי, ומדת חסידות בעלמא היא.

א. החזון-איש (קמג, ב) כתב להוכיח מכך שהוצרכו הנוהגים כן להעמיד קנים ולא עשו מעשה פשוט יותר, להניח כלונסות על הכתלים ולסכך על הכלונסאות – מוכח שאין חילוק בין 'מעמיד' ל'מעמיד דמעמיד' [ומה שהכשיר הריטב"א במעמיד דמעמיד היינו שהמעמיד הכשר נשען על קרקעית הסוכה, אעפ"י שהקרקעית מקבלת טומאה]. ותמה על דברי המגן-אברהם והגר"א (תרכט) שכתבו שכל שאין הסכך עצמו נסמך על הדבר המקבל טומאה מותר. וע"ע במובא לעיל ב.

ב. נראה לכאורה מצד הסברה שאין חילוק בין כתלים של אבן לכתלים מסוג אחר כגון מסגרת מתכת הקבועה בקרקע. ומפורש הדבר בריש המסכת, 'אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל וסיכך על גבן' [והלא להחזו"א שמעמיד דמעמיד דינו כמעמיד (וכן מטו בשם הגר"ח"ס), סוכה זו פסולה לדעת הפוסקים שמעמיד פסול, והרי סתמא דגמרא נקטה התר בדבר].

ואולם בחזו"א (קמג, ב) אין במשמע כן, שכתב שנוהגים להקל בכותל אבנים גם אם יש ברזל בתוך הכותל, שהברזל אינו עשוי אלא לחיזוק, שלא יפול על ידי הכאה ותנועה וגם אינו ניכר – משמע מדבריו שבכותל שכולו ברזל אסור לדעת הפוסלים

ב'מעמיד', הגם שמחובר. וגם בסוף דבריו צדד להקל במעמיד בדבר הראוי מצד עצמו לסיכוך אלא שהוא מחובר לקרקע, משמע שבדבר שאין מינו כשר לסיכוך – לא.

ונראה שנקט כן כהנהגה פשוטה, על פי מה שאמרו בסוגיא 'כגון שנעץ שפודין של ברזל וסיכך עליהם' – משמע אף אם הם מחוברים לקרקע בענין שאינם מקבלים טומאה, אסורים משום 'מעמיד'.

ואולם בבאר היטב ושערי תשובה (סו"ס" תרכו) הביאו משו"ת גנת ורדים אודות שבכה העשויה מנחושת או מפשתן שאם היא מחוברת לבנין, מותר להניח הסכך עליה. ומבואר שנקט שאין איסור 'מעמיד' בדבר המחובר, גם ממין שאין מססכים בו. וצ"ע. בדומה לכך כתב בשו"ת אור לציון (ח"א או"ח מא) להלכה, שמוותר להשתמש במסמרים המעמידים את הכלונסאות [גם אם ננקוט להחמיר ב'מעמיד דמעמיד'], כיון שאין המסמרים ניכרים ואין רואים שהסכך נשען עליהם, ולא שייך לומר בכי האי גוונא שגזרו חכמים לאסור שמא יבוא לסכך בהם. ואולם בחזון איש (קמג, ב) מבואר לאסור.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט קלז) כתב שמצד הדין אפשר להשתמש במעט דבק בקצה הסכך, כיון שאינו ניכר ולא שייכת הגזרה, וגם אין מקום לגזור שמא יסככו בו.

ואולם מדברי רש"י מדייקים אחרונים שהוא פסול מצד עיקר הדין ולא מגזרת חכמים, שדין המעמיד כדין הסכך הואיל והוא עיקרו (עפ"י ב"ח ועוד).

והשוו דברי רש"י אלו עם דבריו במקום אחר (ר"ה יט: לפירוש השני) שכלי זכוכית שניקבו וסתמם באבר מקבלים טומאה דאורייתא, כי הכל הולך אחר המעמיד.

ויש מי שכתב שרק לפי סברת רש"י 'מעמיד דמעמיד' דינו כמעמיד, כי סוף סוף בלעדיו אין הסכך עומד, אבל לשאר הראשונים שנקטו הטעם משום גזרה, וכן נוקטים להלכה, מעמיד דמעמיד כשר. כן כתב בשו"ת אור לציון בישוב קושית החזו"א על המג"א והגר"א הנ"ל.

ולפרש"י נראה שיש לפסול גם כשמעמיד בדבר הפסול מדרבנן, ואולם לשיטת שאר הראשונים, הואיל ו'מעמיד' גזרה דרבנן היא, אפשר שלא גזרו בדבר הפסול מדרבנן, שגזרה לגזרה היא, וכן כתב הריטב"א (עפ"י שפת אמת. וכתבו פוסקים שמן הדין אפשר להקל במעמיד הפסול מדרבנן, ואולם ראוי לחוש לדעת המחמירים. ע' משנ"ב סו"ס"י תרל; מנחת שלמה סו"ס"י כב. ובשו"ת אמרי יושר (ח"א מג) כתב לחוש בדבר. וע"ע בקהלות יעקב יז).

ולסברת רש"י, גם דברים שאי אפשר לסכך בהם וודאי לא יבואו לעשות כן, אסור להעמיד בהם הסכך שהרי אין הטעם משום גזרה. [אך יתכן שכל דבר שהוא בכלל 'דופן', אף לרש"י אין לחוש בו, שאין שייך להחשיב הדופן כעיקרו של סכך בגלל שמעמידו, ובוה מתיישבת סתמא דגמרא בתחילת המסכת הנ"ל. שו"ר כסברה זו בשפת אמת, ע"ש]. וכתב בשבט הלוי (ח"ט קלז) שאולי יש מקום לכתחילה לחוש לדעת רש"י, אם כי העיקר להלכה כשאר פוסקים.

'אמר אביי: לא שנו אלא סמך אבל סיכך על גב המטה כשרה. מאי טעמא, למאן דאמר לפי שאין לה קבע הרי יש לה קבע. למאן דאמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה הרי אין מעמידה בדבר המקבל טומאה'. גם כאן נחלקו הפירושים, בהתאם לסברות דלעיל; –

מפרש"י נראה שנעץ הקונדסין על גבי הקרקע, והרי הסוכה קבועה ואינה מטלטלת על ידי המטה. הר"ן הקשה הלא פשוט הדבר שבאופן זה יש לה קבע. ואין לומר שמשמיענו אביי שלא נאסר סיכך אטו סמך, מאחר וההבדל ביניהם אינו גלוי לכל – שהרי שמענו זאת מדברי רבי יהודה עצמו 'אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה', וזו שיכולה לעמוד בפני עצמה ודאי כשרה.

ונראה שלכן פרש"י בדברי אביי שהמטות משמשות דפנות לסוכה, ובא אביי להשמיענו שאף באופן זה כשרה, שהיה מקום לפסול כי מ"מ הסוכה נצרכת למטה, ולא הכשיר רבי יהודה אלא כשעומדת בפני עצמה לגמרי, הסכך והדפנות, קמ"ל.

ולדברי הירושלמי הנ"ל, שאין לה קבע משום שאין עשרה בין המטה לסכך, בא אביי לומר שאם נעץ

הקונדסים על הקרקע ולא על המטה, אעפ"י שאין גובה עשרה בין המטה לסכך, אין המטה ממעטת מהגובה וכשרה, ודומה לכרים וכסתות בקרקע סוכתו שאינם ממעטים מגובה עשרה לפסול (עפ"י תוס' ורא"ש).

וכן נקט השולחן ערוך להלכה (תרל, ג). ובבית יוסף נקט (והובא במשנ"ב) שאעפ"י שכרעי המטה משמשות דפנות לסוכה ואם יטול המטה אין כאן דפנות – כשרה. ואולם החזון-איש (קמג, ג) תמה על כך ונקט שאם בהינטל המטה יסתלקו הדפנות – נחשבת המטה כקרקע הסוכה וצריך למדוד עשרה טפחים מגב המטה [ואף שמרן הב"י לא פי' כן, מוכרחים אנו לנטות מדברי מרן ז"ל מפני שאי אפשר לן לישבם]. וע"ע במובא לעיל י:

והרמב"ן מפרש שנעץ קונדסין על המטה וסיכך עליהם, ולא סיכך על המטה עצמה, ואף על פי שבלעדי המטה אין הסכך עומד, אין זה בכלל מעמיד בדבר המקבל טומאה, כי המטה אינה משמשת אלא כקרקע שעליה בנויה הסוכה. ולמאן דאמר 'מפני שאין לה קבע' – כאן היות והסכך נתון על קונדסין שעל המטה, וכשהוא נוטל המטה, מיטלטלת הסוכה עמה – הרי זה קבע, ורק כאשר הסוכה נסמכת על המטה ואינה בנויה עליה פסול, כי בנטילת המטה הסוכה מתמוטטת.

וזה תואם עם פירוש הראב"ד הנ"ל. כן פרש הר"ן עפ"י הרמב"ן. ואולי יתכן לפרש עוד, לפי מה שהקדים הרמב"ן להביא דברי הירושלמי שאין לה קבע לפי שאינה גבוהה עשרה, לפי"ז מתפרשים דברי אב"י שאם לא סמך על המטה עצמה אלא הגביה הסכך עשרה על ידי קונדסים [שסתם קונדסים יש בהם עשרה] – הרי יש לה קבע.

והריטב"א שפירש בשם הרמב"ן סומך סוכתו בכרעי המטה – שהפכה וסיכך ומשום כך אין לה קבע כי אינה ראויה לעמוד כן, מפרש דברי אב"י שאם העמיד המטה כדרכה, כרעיה על הקרקע, ונעץ קונדסין וסיכך על גביהן – יש כאן קבע.

ככתבם וכלשונם'

'משיחתו של רבן גמליאל למדנו... שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד שנאמר ועלהו לא יבול' –

'מי שהוא תלמיד חכם שאפילו שיחת חולין שלו צריכה לימוד, כמו שאמרו ז"ל, אז יש בו כח גם בשיחת חולין לתקן נפשות, שהוא ממש דברי תורה, וכמו שאמרו ז"ל (עירובין נד:): שכל שיחתן תורה. וכמו שתמצא בתורה כמה ספורי מעשיות וכן בתלמוד כמה דברים נראים כספורי חול והם תורה ממש ככל דברי תורה. וכל הגדול מחבירו, שיחת חולין שלו גדולה מתורה של חבירו, כמו שאמרו (בראשית רבה ט) יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים ולא היתה זו מעלת אליעזר רק מעלת אברהם, לכך קראו 'עבדי אבות', וכמו שאמרו (יומא כה) דמשק – דולה ומשקה מתורת רבו, כי מה שקנה עבד קנה רבו וכל דברי תורה שהיה לו הכל נקרא תורת רבו. ואיתא זה בסוכה, בשיחת רבן גמליאל בסוכתו. ונראה מזה דבסוכה על ידי שהם בצילא דמדימנותא זוכים להיות כן, ושם קראו לשיחת חולין עלהו ומצינו בחלק (סנהדרין ק). זעלהו לתרופה – להתיר פה עקרות, דהיינו הולדת נפשות חדשות, הוא על ידי חדושי תורה שבשיחת חולין שלהם, וכן 'להתיר פה אלמין' הוא גם כן על ידי דברי תורה, וכמו שנאמר מרפא לשון עץ חיים, וכמו שאיתא במדרש רבה דברים ריש פרשה א' (צדקת הצדיק קיח).

'... ובודאי אין רצונם לומר דשיחת חולין של ת"ח תורה היינו שיש להם כוונה פנימית לדברי תורה – דזה נקרא תורה באמת ולא שיחת חולין, דרך משל מאמרי רבה בר בר חנה בבבא-בתרא וכיוצא בו ספורי מעשיות רק שגגו בהם כונה פנימית, הוא דברי תורה ממש ולא שיחת חולין – רק שיחת חולין נקרא מה שבאמת אין כוונתו רק לדברי חול. ונראה דלשון 'שיחה' הוא דבור שמן השפה ולחוץ ולא ממעמקי הלב שזה נקרא 'דבור'...' (מתוך רסיסי לילה סי' לא עמ' 44).

וע"ע בספרי ר' צדוק; קדושת השבת א (עמ' 3); לקוטי מאמרים יב (עמ' 138); צדקת הצדיק קפג רכה; מחשבות חרוץ עמ' 10.

'... שכפי השתקעות המחשבה כן הוא השיחה היוצאה מפיו... ומדה טובה לתלמידי חכמים שכל מחשבתן בדברי תורה כן כל שיחתן...' (מתוך דברי סופרים לו, עמ' 32).
ע"ע: תפארת ישראל למהר"ל (נט); בעש"ט עה"ת עקב טו; עבודת ישראל לקוטים אבות בני.

דף כב

'רב תני חדא, סוכה מדובללת מאי מדובללת – מדולדלת, שצילתה מרובה מחמתה כשרה'. והשמיענו התנא שאפילו הסכך דק וקלוש, אם צלתה מרובה מחמתה כשרה ואין חוששים שמא ייקלש יותר וייחסר שיעור הצל ולא ישים על לב (ריטב"א).

'ושמואל תני תרתי; מאי מדובללת – מדולדלת, ותרתי קתני; סוכה מדובללת כשרה וצילתה מרובה מחמתה כשרה'. ואם תאמר, מדוע אין מפרשים אף לשמואל 'חדא קתני' כמו לרב, שהמבולבלת אינה כשרה אלא אם צלתה מרובה מחמתה. ונראה שלעולם כאשר החמה בראש כל אדם, צלתה מרובה מחמתה הגם שקנה עולה וקנה יורד, הלכך אין צריך לומר זאת, משא"כ לרב שיש אפשרויות שונות בסוכה ענייה, צריך לפרש שצלתה מרובה מחמתה (עפ"י ט"ז תרלא, ד – עפ"י לשון הטור).

א. דייק שם בלשון התוס' [בצייטוטם את פרש"י 'אשמעינן מתניתין דאמרינן רואין כל שאילו היו מושכבין בשוה היתה צילתה מרובה מחמתה'] שאין הדבר בהכרח שיהא צלתה מרובה מחמתה. ולא ידעתי לפרש דבריו הלא זהו גופא מה שתמהו על רש"י שלא יתכן כיון שכשהחמה בראש כל אדם צילתה מרובה ואין לפסול משום חמה שבצדדים.

ב. אעפ"י שבמקומות רבים בעולם ואף בא"י, אין החמה עומדת באמצע השמים ממש שהרי נוטה לדרום ולצפון, מ"מ שם סכך נקבע על דבר הסוכך מפני דבר העומד כנגדו, ואין הקובע הצל בפועל. תדע שהרי רוב שעות היום החמה נוטה למזרח או למערב ומדוע נחשב 'צלתה מרובה' בגלל שעת חצות – אלא ודאי העיקר הקובע הוא שם 'סכך' של דבר המסכך.

ויתכן שלדעת רש"י כיון שיש כאן שתי שכבות סכך שכל אחת מהן אינה מצילה מפני החמה שכנגדה, א"כ אף אם שתיהן יחד מסככות מפני דבר המרוחק משתיהן, אך הואיל וכל שיכבה אינה מסוככת בעצם, וגם בפועל חמתה מרובה מפני נטיית החמה כאמור – סוף סוף אין כאן סכך המיצל.

'בד"א בזמן שיש בהן טפה וביניהן פותח טפה אבל אין ביניהן פותח טפה...'. יש לדקדק, הא יש ביניהן טפה, אפילו העליונות רחבות הרבה ממה שביניהן – אומרים 'חבוט' וכל הבית טמא [שהרי לא אמרו שיעור עליונות כמה הוא], וכדעת הר"ן (כן דקדק הגר"א בבאורו תרלא, ה. וכן צדד רעק"א שם לדייק מלשון הרמ"א).